

צבי מאיר רבינוביץ

אוצר האגדה

אחד הקשיים בלימוד האגדה וידיעתה הוא פיזורת האגדה מפוזרת בשני ה' תלמודים, במדרשים, בספרי, ספרא, תוספתא ובמדרשים הקטנים המרובים. המאמרים משולבים לעיני הלכה בתלמוד או לפרשיות השבוע במדרשים. יפה הגידר ח. נ. ביאליק במבואו ל"ספר האגדה" את מצב העיניים: "לא כל אדם יכול ורוצה לחטט בתוך תלי תלים שנצברו כהררים במשך כמה דורות — על מנת למצוא מרגליות תחתם. וכל שכן שלא כל אדם יכול לצרף קרעים וטלאים, לטלית שלמה ושברי אבנים מפוזרות לבגין".

מכאן הנסיונות המרובים — זה כ' אלף שנה — לאסוף את האגדות ו' לרבון. החל מ"ילקוט שמעוני" ועד "עקב" עד "ספר האגדה" בימינו. אולם הצד השווה שבכל הילקוטים האלה, ש' אינם מסודרים לפי סדר א"ב, ואדם מישראל המתענין בדברי האגדה על ג' שא מסוים, אין לפניו ספר ממצה, ה' מכיל את רוב החומר על גושא. אמ' גם נעשו נסיונות להבר ספרים לפי שיטה זו, כמו הספר "דרש לציון" ל' ש. פרנקל ו"ילקוט אליעזר" להרב א. ו. סופר, אולם שני הספרים אינם ממצים. יש, איפוא, לקדם בברכה את הספר "אוצר האגדה" להרב משה דוד גרוס^(*). זוהי מעין אנציקלופדיה לאגדה, מסודרת לפי א"ב. בכל ערך מוב' אות ציטטות למכביר, מכל הספרות התלמודית ומדרשים. בערך "צוי ו' עושר" מובאת רמ"ב הבאות, בערך "גלות" — קכ"ח, בערך "יופי" — קי"ח. ההבאות מביסות את הקורא לפני ר' לפנים של הערכים הנדונים, ומקנות לו את גישת בעלי האגדה לנושא הזכר. שני הכרכים שהופיעו מכילים 1026 עמוד. עם הופעת הכרך השלישי יכיל הספר כאלף וחמש מאות עמוד צפופי הבאות וציטטות מכל מקורות האגדה. עמל של עשרות שנים הושקע בעב' דה זו. הספר הוא נכס רב ערך ל' כל מתענין באגדה וביחוד לנואמים. חוקרים וסופרים, שימצאו בו ערכי לשון וערכי מחשבה.

אמנם עבודה גדולה וחשובה זו אי' מה נקיה מחסרונות: א) אין הציטטות בערכים מחילקות לפי תכנן הפנימי, אלא מסודרות לפי סדר התלמודים. עפ"י רוב כל ערך מתחיל בהבאה מ' מסכת ברכות, עובר לירושלמי זרעים, בבלי מועד ולבסוף התוספות מהמדר' שים השונים. הבאת המקורות מתאי' מה לסדר עבודתו של העורך. אולם הקורא רואה לפניו ערימה של ציטט' שות, ועליו להכניס בעצמו סדר בער' בזכיה הזאת, למיין, לקרב רחוקים ו' לרחק קרובים, כדי ליצור חטיבה שלמה אחת. ב) המחבר אינו מביא את הצי' טאטה בשלמותה, אלא רק אותו חלק של המאמר השייך לערך. על הקורא לעיין בעצמו כדי להשלים את המקור. ג) ההבאות הובאו לפי המהדורות ה' עממיות ולא לפי המהדורות המדור' קות ושינויי הנוסחאות. ד) המחבר לא ציין את המקורות שהשתמש בהם. ב' שער הספר נזכרו המשנה והתוספתא התלמודים והמדרשים וספרי הזוהר^(*). המונח "מדרשים" אינו ברור. ספרות המדרשים רבה וענפה. העורך כותב בהקדמה שלא השתמש במדרשים בל' ת' שגורים, אשר זה מקרוב נדפסו^(*). אולם במראיה המקומות מובאים גם ספ' רא, ספרי, מכילתא, פסיקתא דרב כהנא ופסיקתא רבתי, שוחר טוב ואבות דר' נתן ואפילו מדרשים בלתי שגורים^(*). כ' מדרש תושא^(*) ועוד. רצוי שבהקדמה לכרך השלישי יפורטו המקורות בדיוק. מובן שהערות אלו אינן גורעית מ' ערכו של הספר. המחבר מעיר בהק' דמה, על כוונתו לשתף את הקורא ב' עבודתו. רצייתי שהקורא לא יסתפק בקריאה בספרי, אלא יקבל את האפ' שרות לחפש ולעיין במקורות גופם, בבחינת "תן לחכם" — מראה מקום "ויחכם" — לעיין במקורות. מטעם זה וגם משום שהספר נועד ללומדי תורה, לא הוספתי פירושים גם במקור' מות שגורשו^(*). העורך ראוי להוקרה ולהערכה על עבודתו המרובה וה' פפרכת, שעסק בה שנים רבות.

הופעת הספר מעוררת מחשבה אצל רת. הופיעו כבר הכרכים הראשונים של האנציקלופדיה המקראית, העברית הכללית והתלמודית. אולי הגיע כבר הזמן להוציא "אנציקלופדיה לאידה" — מסודרת ומתוכננת כדוגמת האנציקלור' פדיות האחרות. הספר "אוצר האגדה" בהוצאת "מוסד הרב קוק", מכיל הר' בה "חומר ולבינים" לבגין האנציקלור' פדיה לאגדה.

(*) הרב משה דוד גרוס "אוצר ה' אגדה", מהמשנה והתוספתא והתלמודים והמדרשים וספרי הזוהר, כרך ראשון א—י, כרך שני כ—פ. הוצאת מוסד הרב קוק שע"י המזרחי העול' פני ירושלים תשי"ד.